

УДК 311.21:303.62:373.5(477)

А. Ю. Пашковська,

аспірантка,

Національна академія статистики, обліку та аудиту,

E-mail: ag.pashkovskaya@gmail.com

Організація та методика проведення моніторингу середньої освіти в Україні

Обґрунтовано доцільність проведення статистичного моніторингу середньої освіти. Сформульовано визначення цього поняття та окреслено спектр функцій, покладених на систему моніторингу. Запропоновано комплексний підхід до побудови такої системи, визначено її складові елементи та їх зміст. Згруповано запитання анкет запропонованого моніторингового дослідження.

Ключові слова: середня освіта, моніторинг, інформаційне забезпечення, статистичне вивчення, спостереження.

На початку ХХІ ст. стан розвитку освіти в країні став одним із найважливіших факторів її соціально-економічного зростання та політичної стабільності. Адже освіта розглядається як інвестиція в розвиток людського потенціалу та стратегічний ресурс поліпшення добробуту людей. За роки незалежності в галузі освітнього законодавства було прийнято ряд законів та урядових постанов, які стали підставою для впровадження сучасної системи середньої освіти, що відповідає меті її інтеграції у європейський та світовий освітній простір, серед яких: закони України “Про освіту”, “Про загальну середню освіту”, Державний стандарт загальної середньої освіти, Національну доктрину розвитку освіти, Концепцію профільного навчання в старшій школі.

Наприкінці 2015 р. відбулось обговорення Проекту концепції розвитку освіти України на період 2015–2025 рр., в основу якого було закладено низку реформ [1]:

- перехід на 12-річну форму навчання;
- повний перехід старшої школи на профільну підготовку з поступовим виокремленням навчальних закладів III ступеня;
- законодавча легалізація сімейної та індивідуальної форм здобуття освіти I ступеня;
- застосування результатів ЗНО на різних ступенях навчання;
- скорочення закладів освіти шляхом їх консолідації на основі розрахунку: початкова шестирічна школа функціонує за будь-якої кількості учнів, базова – не менше 100 учнів, старша – не менше 200 учнів. За неможливості забезпечення навчання дітей в інших школах гарантується функціонування школи за умови меншої кількості дітей.

В умовах постійних перетворень та нововведень, в яких розвивається система середньої освіти, лише статистичне вивчення тенденцій та закономірностей реалізації явищ і процесів, що відбуваються в ній, на основі якісного інформаційного забезпечення надає можливість створити під-

ґрунтя для прийняття ефективних управлінських рішень. Одним із елементів інформаційного забезпечення управління загальною середньою освітою (далі – ЗСО) може бути створення системи моніторингу та на його основі – інформаційної бази.

Окремі аспекти інформаційного та методологічного забезпечення статистичного вивчення середньої освіти розглядаються в економічній літературі у працях С. Герасименка, А. Єріної, І. Калачової, В. Колеснік, О. Кулинич, О. Осауленка, Н. Парфенцевої. Важливою складовою джерельної бази є роботи М. Жиленкової, М. Пугачової [2; 3], Є. Павлюка, Л. Яценко та ін., присвячені концептуальним основам статистичного моніторингу загалом та особливостям його впровадження в різних соціально-економічних сферах. Водночас питання організації системи моніторингу як компонента інформаційного забезпечення управління середньою освітою недостатньо висвітлені в науковій літературі, більшою мірою – в частині дослідження якості середньої освіти (роботи Л. Лукиної [4], О. Локшиної, Л. Паращенко [5] та ін.).

Наразі методи моніторингу потребують подальшої розробки та впровадження в систему освіти для забезпечення максимального задоволення вимог різних рівнів користувачів у частині прийняття ними рішень, а також для вдосконалення та розширення системи показників, які дозволили б детально відобразити новітні аспекти розвитку середньої освіти в Україні й адаптувати програми спостереження до міжнародних стандартів.

Метою статті є визначення організаційних і методологічних основ побудови моніторингу загальної середньої освіти, що потребує вирішення таких завдань:

- визначення сутності та змісту системи моніторингу середньої освіти;
- обґрунтування мети та завдань статистичного моніторингу;
- виокремлення етапів моніторингу з розкриттям їх сутності.

© А. Ю. Пашковська, 2016

Основні засади впровадження моніторингу в освіту закладені в Національній стратегії розвитку освіти в Україні у 2012–2020 рр., в якій наголошується: “Ефективність реалізації управління у сфері освіти значною мірою залежить від того, наскільки система моніторингу та оцінки якості освіти відповідає цілям і завданням державної політики у цій сфері та наскільки управлінські рішення, що приймаються, адекватні результатам і рекомендаціям моніторингових досліджень” [6].

Наразі в Законі України “Про державну статистику” [7] відсутнє законодавчо визначене формулювання терміна “моніторинг”. На нашу думку, найбільш точне визначення поняття “статистичний моніторинг” надано М. Пугачовою в роботі “Концептуальні основи статистичного моніторингу”, де воно трактується як “...процес поточного спостереження, контролю, оцінювання, аналізу та прогнозування ключових процесів у суспільстві на базі статистичних даних” [2].

Формулювання комплексного визначення поняття “статистичний моніторинг” саме в контексті сфери середньої освіти потребує обґрунтування всього спектру покладених на нього функцій:

- забезпечуюча – надання органам управління освітою та іншим уповноваженим особам інформації, необхідної для прийняття ефективних управлінських рішень на різних рівнях;
- аналітична – глибинні та різнопланові аналізи процесів, що відбуваються в системі освіти, та їх впливу на соціально-економічне становище країни та її регіонів;
- презентаційна – надання користувачам якісних матеріалів щодо діяльності закладів освіти;
- накопичувальна – формування баз даних про стан та тенденції розвитку;

- нормативна – розробка та вдосконалення системи показників, що відображають сучасні тенденції в системі освіти та ефективність реалізації у сфері управління прийнятих освітянських рішень;
- прогностична – складення різнотермінових прогнозів, що забезпечують розробку політики у досліджуваній сфері освіти.

Поєднання вказаних функцій надає системі моніторингу комплексного та цілісного характеру. Таким чином, під моніторингом середньої освіти слід розуміти сукупність проблемно орієнтованих безперервних спостережень з визначеною періодичністю за станом освітньої сфери та факторами, що її формують і на неї впливають, з метою їх поточного оцінювання та прогнозування на базі проведення всебічного статистичного аналізу, спрямованого на обґрунтування управлінських рішень. Моніторинг ЗСО може бути локальним (охоплювати заклади певного типу, території чи певні суб’єкти освітнього ринку), регіональним (у межах певного регіону чи сформованого освітнього комплексу) та національним (на рівні держави загалом).

Проведення статистичного моніторингу системи середньої освіти в Україні, як і інших соціально-економічних явищ, передбачає оптимізацію процесів статистичного спостереження, аналіз та прогнозування основних показників, що визначають стан закладів освіти, рівень їх матеріально-технічного забезпечення, характеристики адміністративно-викладацького складу, контингенту осіб, які отримують певний рівень освіти та ін., за допомогою економічно-математичних та статистичних методів з використанням обчислювальної техніки та інформаційних технологій. Досягнення поставленої мети вимагає вирішення таких деталізованих завдань (рис. 1):

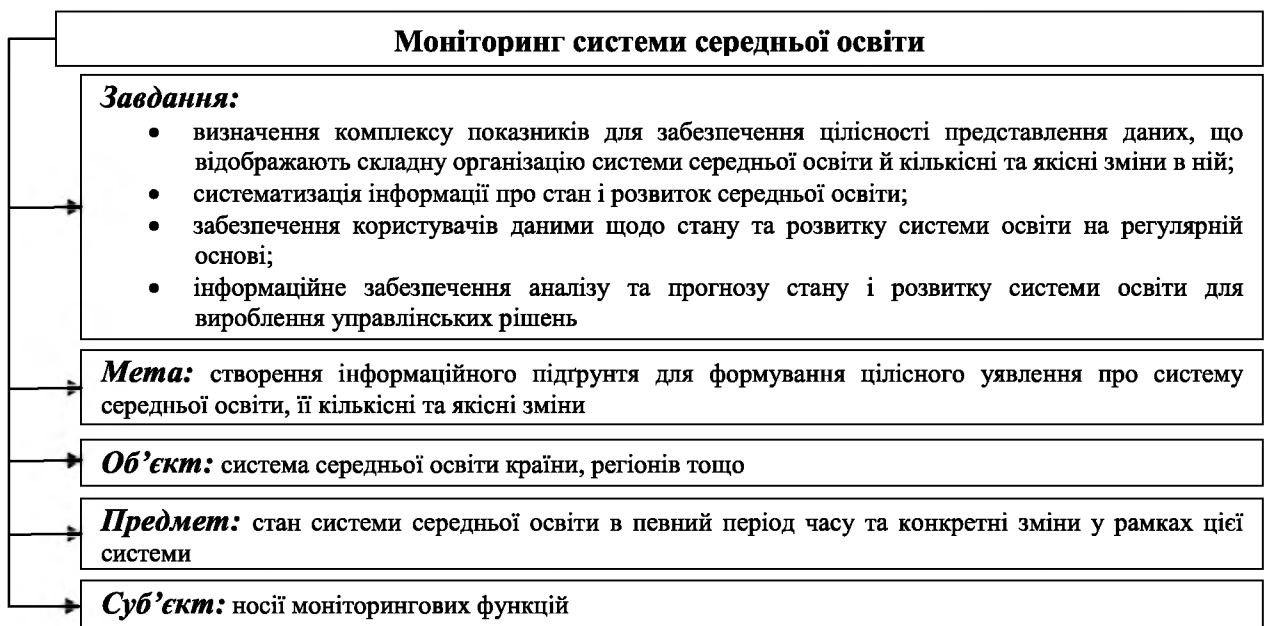

Рис. 1. Зміст поняття “моніторинг системи середньої освіти”

- систематичний аналіз масивів статистичної інформації про стан системи освіти, внутрішні та зовнішні умови її розвитку, наявні ресурси та результати їх використання;
- вивчення структурних потреб користувачів інформації про стан системи освіти у результаті проведення моніторингових досліджень;
- вдосконалення методики: відстеження абсолютних та відносних змін основних показників середньої освіти; показників короткострокових та середньострокових прогнозів;
- виявлення тенденцій та закономірностей розвитку;
- проведення регіональних зіставлень різного рівня;
- візуалізація та передача інформації користувачам.

Доступність об'єктивної та актуальної інформації для потреб державного управління й інших користувачів ставить у практичну площину завдання статистичного моніторингу багатьох про-

цесів і явищ, що стосуються системи середньої освіти. Внутрішні та зовнішні користувачі цієї інформації потребують не тільки кількісних і якісних характеристик досліджуваного об'єкта, а й аналізу одержаних даних. У зв'язку з цим статистичний моніторинг системи середньої освіти як система підтримки прийняття рішень користувачами різних рівнів повин здійснюватися на базі комплексної системи збирання, обробки, передачі, зберігання, групування та візуалізації статистичної інформації.

Реалізація поставлених завдань статистичного моніторингу характеризується послідовністю дій (етапів), виокремлених відповідно до їх функціональних призначень. Подані етапи повинні розглядатись у комплексі та нерозривній єдності, що забезпечує точність виконання й унеможливорює викривлення результатів дослідження.

Послідовність етапів статистичного моніторингу середньої освіти зі стислою характеристикою подана на рис. 2 (складений автором на основі [2]).

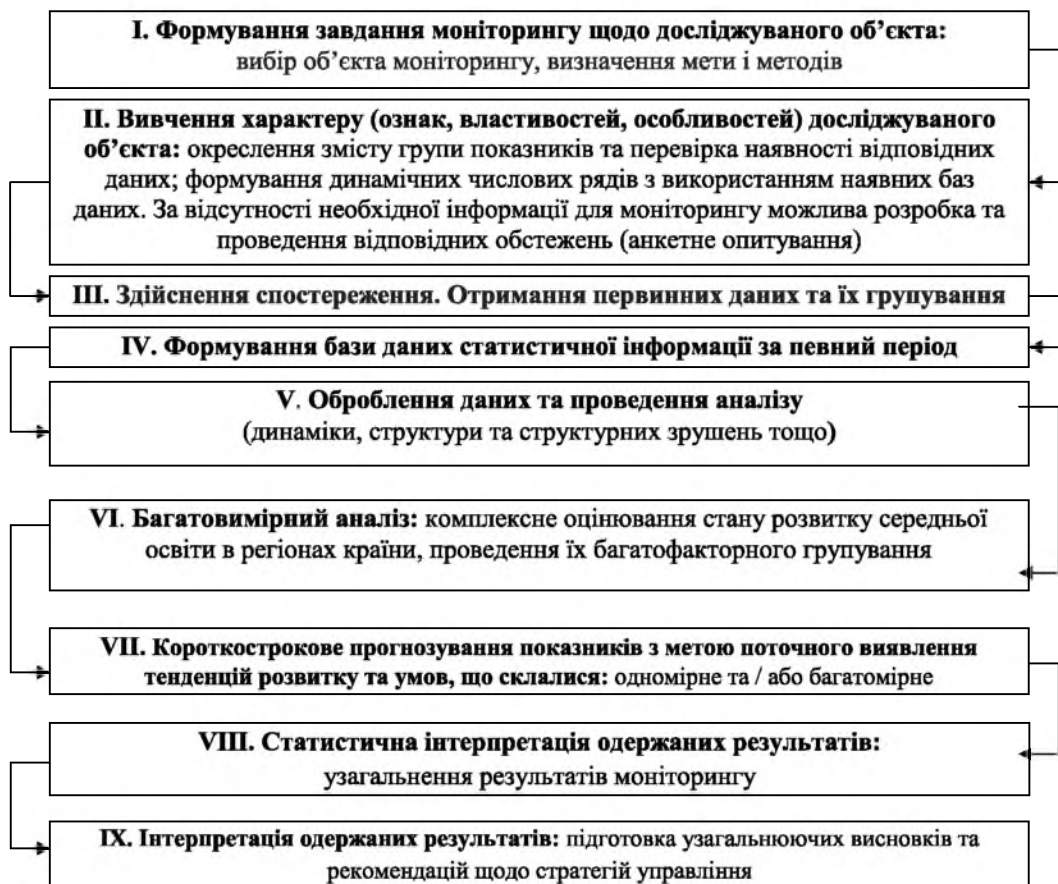

Рис. 2. Структурно-логічна схема етапів проведення моніторингу середньої освіти

На нашу думку, в рамках моніторингових досліджень мають бути обстежені всі учасники ринку освітніх послуг: з одного боку – користувачі (учні та їх сім'ї, роботодавці), а з іншого – виробники (освітні установи, їх керівники та викладацький

склад). Надана інформація повинна описувати мотивацію, переваги та стратегії учасників ринку, уможливлувати оцінювання потоків фінансування та матеріальних ресурсів, що циркулюють у сфері освіти. Для максимальної достовірності й

об'єктивності сформованої на основі моніторингових досліджень інформації слід забезпечити неперервність і систематичність даних спостережень, регулярно актуалізувати тематику та інструментарій відповідно до потреб користувачів.

У рамках цього дослідження запропоновано проведення двох анкетних обстежень – закладів середньої освіти та батьків учнів, які отримують освіту I–III ступеня, – за рядом напрямів, що частково збігаються (табл. 1).

Таблиця 1

Напрями проведення моніторингового дослідження загальної середньої освіти

Моніторинг закладів освіти	Моніторинг користувачів освітніх послуг
Одержання інформації про різні аспекти діяльності закладів освіти	Забезпеченість учнів додатковим навчанням; зовнішні умови розвитку учнів (забезпеченість комп'ютерною технікою поза межами закладу освіти, рівень освіти батьків тощо)
Оцінка результативності впровадження державних цільових програм та проектів	Оцінка результативності впровадження державних цільових програм та проектів
Проведення часових та міжрегіональних зіставлень забезпеченості закладів освіти необхідним для надання освітніх послуг на основі самооцінки їх керівництва	Задоволеність наданням освітніх послуг
Аналіз умов формування та розвитку учнівського контингенту	Визначення пріоритетів вибору закладу освіти
Аналіз ефективності використання бюджетних коштів та формування позабюджетного фінансування закладів освіти	Оцінка фінансування закладів освіти фізичними особами

Організація статистичного моніторингу вимагає, в першу чергу, опрацювання комплексу програмно-методологічних та організаційно-практичних питань плану спостереження. Питання першої групи передбачають визначення мети, одиниці сукупності, одиниці спостереження, виду і способу реєстрації та контролю даних. На другому етапі формується перелік організаційних питань: визначення органів, що проводять спостереження, обґрунтування місця спостереження та періоду проведення спостереження.

Основним питанням організації та проведення моніторингу є визначення й обґрунтування одиниці сукупності та одиниці спостереження. З огляду на мету статистичного моніторингу закладів освіти, за одиницю статичної сукупності обрано навчальний заклад, а за одиницю статистичного спостереження – керівника навчального закладу. Зазначимо, що навчальні заклади відрізняються за типом, формою власності, місцем розташування тощо. Більш складним проблемним питанням є визначення й обґрунтування вибору одиниці сукупності та одиниці спостереження в рамках моніторингу користувачів освітніх послуг. За одиницю статистичної сукупності в цьому випадку обрано учня навчального закладу, а за одиницю статистичного спостереження – одного з батьків учнів (голови сім'ї) чи уповноважену особу, що спричинено вимогою щодо достовірності відповідей на питання анкети (наприклад, про витрати на навчання).

При визначенні періодичності обстеження та обсягів досліджуваної сукупності було зроблено висновок про доцільність щорічного проведення моніторингу закладів освіти з охопленням усієї генеральної сукупності, формування якої базується

на зведених даних про заклади освіти, а саме, форми № ЗНЗ-1 “Звіт денного загальноосвітнього навчального закладу” та даних ЄДРПОУ. Базисним періодом для проведення моніторингу є вересень місяць, що відповідає терміну подачі зазначеної форми. Періодичність обстеження батьків учнів – також раз на рік, але це обстеження є вибірко-вим на основі стратифікованої вибіркової сукупності, при цьому базисний період – травень місяць (останній місяць навчального року).

З огляду на мету моніторингу, в анкетах використовуються різні типи питань, що дає змогу отримати як кількісні, так і якісні дані. Усі запитання анкет запропонованого моніторингового дослідження, залежно від їх направленості, були згруповані так [3]:

1. Оцінка попередніх та майбутніх змін – питання цього типу використовуються для порівняння значень ознак на час опитування з попереднім та / або майбутнім періодами (наприклад, зміна фінансування закладів освіти).

2. Багатоваріантні запитання – вимагають від респондентів вибору одного чи декількох варіантів із запропонованих. До запитань такого типу належить, наприклад, визначення переваг закладу освіти при його виборі батьками.

3. Дихотомічні запитання – респондент має змогу вибрати з двох альтернативних варіантів: “так” чи “ні”. До цього типу належать, наприклад, запитання щодо покращання результатів навчання учнів після утворення навчального комплексу.

4. Кількісні запитання – до цієї групи належать запитання щодо забезпеченості різного роду ресурсами (у %), вартості навчання та витрат на нього (у грн) тощо.

В умовах соціально-економічної різноманітності регіонів України та реалізацію на певних територіях пілотних проектів у освітній сфері важливим є питання їх статистичного дослідження. Запропоновані анкети моніторингу середньої освіти надають можливість вводити до їх складу блок спеціальних питань без перегляду основної статистичної звітності, для відстежування ситуації, оперативного реагування на неї та впровадження відповідних політичних чи управлінських заходів.

Суб'єктом моніторингу, тобто органом, відповідальним за підготовку та проведення обстеження, повинна, на нашу думку, бути Державна служба статистики України, яка забезпечує всі етапи руху статичних даних, та її регіональні відділення. Також до проведення обстеження доцільно залучити ланку закладів управління освітою.

Отже, застосування запропонованих організаційно-методичних заходів сприятиме подальшому розвитку та впровадженню нового підходу до статистичного вивчення середньої освіти в Україні – моніторингу з подальшим наданням обґрунтованих висновків на основі розширення інформаційно-статистичної бази. Запропонований підхід має низку переваг, найважливішими з яких є:

- наповнення інформаційно-статистичної бази сприятиме удосконаленню та розширенню системи статичних показників;

- результати статистичного аналізу уможливають проведення регіональних зіставлень у різних розрізах;

- включення нерегулярних спеціальних питань для дослідження нових явищ та тенденцій.

Зрозуміло, що проведення додаткового обстеження призведе до збільшення навантаження на працівників Державної служби статистики України, фінансових та трудових витрат. Вирішенню цих проблем сприятиме використання сучасних інформаційних технологій збирання й обробки звітності, тобто можливостей електронної пошти та Інтернету в режимі on-line. Це також дозволить уникнути помилок введення даних та запобігти поверненню респондентами порожніх або заповнених не в повному обсязі анкет.

Тому одним із найбільш перспективних напрямів дослідження в цій сфері є обґрунтування та розробка методики використання сучасних інформаційних комп'ютерних технологій для отримання якісних інформаційних ресурсів при проведенні моніторингу середньої освіти.

Список використаних джерел

1. Проект Концепції розвитку освіти в Україні на період 2015–2025 років [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://osvita.ua/doc/files/news/435/43501/project_30102014.doc
2. Концептуальні основи статистичного моніторингу / Д. Д. Айстраханов, М. В. Пугачова, В. С. Степашко та ін. ; [за ред. М. В. Пугачової] ; НДІ статистики Держкомстату України. – К. : ІВЦ Держкомстату України, 2003. – 344 с.
3. Пугачова М. В. Методологічні засади статистичного моніторингу ділової активності підприємств : [монографія] / М. В. Пугачова. – К.: ДП “Інформ.-аналіт. агентство”, 2007. – 535 с.
4. Лукіна Т. О. Моніторинг якості освіти як інформаційна основа управління освітою в Україні / Т. О. Лукіна // Педагогічна і психологічна науки в Україні : в 5 т. – К. : Педагогічна думка, 2007. – Т. 2. Дидактика, методика, інформаційні технології. – 2007. – С. 134–144.
5. Паращенко Л. Наукове обґрунтування критеріїв і показників для національної системи моніторингу якості освіти / Л. Паращенко // Наукове обґрунтування якості освіти. – 2009. – Т. 12, № 3–4. – С. 110–117.
6. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року : затверджена Указом Президента України від 25.06.2013 р. № 344/2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>
7. Про державну статистику : Закон України від 17.09.1992 р. № 2614-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/go/2614-12>

References

1. Kontseptsiia rozvytku osvity v Ukraini na period 2015–2025 rokiv [Draft Concept of Education Development in Ukraine in 2015-2025 years]. (n.d.). *osvita.ua*. Retrieved from http://osvita.ua/doc/files/news/435/43501/project_30102014.doc/ [in Ukrainian].
2. Aistrakhanov, D. D., Puhachova, M. V., Stepashko V. S., et al. (2003). *Kontseptualni osnovy statystychnoho monitorynhu* [The conceptual bases of statistical monitoring]. M. V. Puhachova (Ed.). Kyiv: IVTs Derzhkomstatu Ukrainy [in Ukrainian].
3. Puhachova, M. V. (2007). *Metodolohichni zasady statystychnoho monitorynhu dilovoi aktyvnosti pidpriemstv* [Methodological bases of statistical monitoring of enterprises' business activity]. Kyiv: DP Inform.-analit. ahentstvo [in Ukrainian].

4. Lukina, T. O. (2007). Monitorynh yakosti osvity yak informatsiina osnova upravlinnia osvitoiu v Ukraini [Monitoring of the quality of education as the information basis of the education management in Ukraine]. *Pedagogical and psychological sciences in Ukraine*. Yevtukh, M. B. (Eds.); (Vols. 1-5; Vol. 2). Kyiv: Pedahohichna dumka [in Ukrainian].

5. Parashchenko, L. (2009). Naukove obgruntuvannia kryteriiv i pokaznykiv dlia natsionalnoi systemy monitorynhu yakosti osvity [Scientific substantiation of criteria and indicators for national monitoring system of education quality]. *Naukove obgruntuvannia yakosti osvity – Scientific substantiation of quality education*, Vol. 12, 3–4, 110–117 [in Ukrainian].

6. Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 25.06.2013 r. № 344/2013 “Natsionalna stratehiia rozvytku osvity v Ukraini na period do 2021 roku” [Decree of President of Ukraine of 25.06.2013 № 344/2013 “National Strategy for Development of Education in Ukraine in 2012–2021”]. zakon3.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/344/2013> [in Ukrainian].

7. Zakon Ukrainy vid 17.09.1992 r. № 2614-XII “Pro derzhavnu statystyku” [The Law of Ukraine of 17.09.1992 № 2614-XII “On State Statistics”]. zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/go/2614-12> [in Ukrainian].

А. Ю. Пашковская,

аспирантка,

Национальная академия статистики, учета и аудита

Организация и методика проведения мониторинга среднего образования в Украине

Обоснована целесообразность проведения статистического мониторинга среднего образования. Сформулировано определение этого понятия и обозначен спектр функций, возложенных на систему мониторинга. Предложен комплексный подход к построению такой системы, определены ее составляющие элементы и их содержание. Сгруппированы вопросы анкет предложенного мониторингового исследования.

Ключевые слова: *среднее образование, мониторинг, информационное обеспечение, статистическое изучение, наблюдение.*

A. Y. Pashkovska,

Postgraduate student of Statistics Department,

National Academy of Statistics, Accounting and Audit

Organization and Methods of Secondary Education Monitoring in Ukraine

Statistical studies of essential tendencies in the development of phenomena and processes, with adequate information base, are capable to lay solid ground for decision making in the socially, economically and legally volatile and innovative environment, in which the secondary education system operates.

A component of the information base can be the monitoring system with database built on its basis, which would allow for meeting the demands of all the users of this information, up-dating and extending the system of indicators measuring novel aspects in secondary education system in Ukraine, and harmonizing the monitoring programs with international standards.

Monitoring of secondary education is a series of targeted and periodic observations of the operation of the education system and its underlying factors, aimed at collection, processing and storage of data, at current evaluation and forecasting through comprehensive statistical analysis.

The objectives of statistical monitoring are implemented though successive functional phases that need to be considered in their totality and integrity.

Methodological, organizational and practical issues of the proposed statistical monitoring of education institutions and users of education services (parents and students) are elaborated in the article.

Keywords: *secondary education, monitoring, information support, statistical research, observation.*

Посилання на статтю:

Пашковська А. Ю. Організація та методика проведення моніторингу середньої освіти в Україні / А. Ю. Пашковська // Статистика України. – 2016. – № 1. – С. 12–17.